

Kristina Jakubcová

Sport a olympijské hnutí v zemích Visegrádu

Jejich vývoj a transformace
v postkomunistické éře

Sport a olympijské hnutí v zemích Visegrádu
Jejich vývoj a transformace v postkomunistické éře

Mgr. Kristina Jakubcová, Ph.D.

Recenzovali:

prof. PhDr. Aleš Sekot, CSc.

prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum

Redakce PhDr. Kamila Veselá

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2012

© Kristina Jakubcová, 2012

Text vznikl s podporou projektu

Specifického vysokoškolského výzkumu 2012-265 602

ISBN 978-80-246-2146-3

ISBN 978-80-246-2720-5 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2014

<http://www.cupress.cuni.cz>

Obsah

Úvod	9
1. Maďarsko	13
1.1 Od počátků maďarského olympijského hnutí do první světové války	13
1.2 Mezi dvěma světovými válkami	14
1.3 Od konce druhé světové války k nástupu komunismu	16
1.4 Období komunistického režimu	19
1.4.1 Přelom 40. a 50. let, konsolidace komunistického režimu, čistky ve straně a společnosti	19
1.4.2 Revoluce roku 1956 a její důsledky	23
1.4.3 Olympijské hry v Los Angeles 1984	27
1.4.4 Soumrak komunistického režimu	30
1.5 Ekonomické změny 1988, politické 1989	32
1.6 V nové éře	35
1.6.1 Organizace Maďarského olympijského výboru po roce 1989	38
1.6.2 Činnost Maďarské olympijské akademie	40
1.6.3 Zasedání Mezinárodního olympijského výboru v Budapešti, její kandidatura na pořádání olympijských her; kandidatura na olympijské hry mládeže v Debrecínu	41
1.6.4 Financování Maďarského olympijského výboru, jeho role v přerozdělování prostředků	42
2. Polsko	45
2.1 Od počátků polského olympijského hnutí do první světové války	45
2.2 Mezi světovými válkami	47
2.3 Pod nacistickou a sovětskou nadvládou	48

2.4 Od konce druhé světové války k počátku komunistického režimu	49
2.5 Období komunistického režimu	53
2.5.1 Upevňování komunistického režimu, přelom 40. a 50. let	53
2.5.2 Povstání roku 1956 a jeho důsledky	58
2.5.3 60. a 70. léta a směřování k válečnému stavu	60
2.5.4 Olympijské hry v Los Angeles 1984	64
2.6 Změny 1988/89	66
2.7 Transformace Polského olympijského výboru	68
2.8 Pod demokratickým vedením	70
2.8.1 Financování přípravy na olympijské hry	72
2.8.2 Neúspěch na olympijských hrách a politické tlaky na Polský olympijský výbor	74
2.8.3 Organizace polského sportu po roce 1989	75
2.8.4 Financování Polského olympijského výboru	77
2.8.5 Kandidatura na pořádání olympijských her a olympijských her mládeže	80
3. České země a Slovensko	82
3.1 Počátky ČOV, Rakousko-Uherská éra	82
3.2 Éra meziválečného Československa, vznik ČSOV	87
3.3 Slovenský štát a Slovenský olympijský výbor poprvé	91
3.4 Olympijský výbor v Protektorátu Čechy a Morava	93
3.5 Po druhé světové válce	94
3.6 V komunistickém područí	98
3.6.1 Uvolňování režimu, směřování ke katastrofě	103
3.6.2 Normalizace poměrů v Československu	107
3.6.3 Olympijské hry Los Angeles 1984	111
3.6.4 Ke konci komunismu	113
3.7 Ve svobodném státě	117
3.7.1 Poslední společné olympijské hry	120
4. Slovensko	123
4.1 Slovenský olympijský výbor podruhé	123
4.2 Olympijská společnost Slovenska	124
4.3 Organizace Slovenského olympijského výboru	126
4.4 Financování Slovenského olympijského výboru	129
4.5 Struktura Slovenského olympijského výboru	133
4.6 Slovenská olympijská akademie	135
4.7 Kandidatury na pořádání olympijských her	135

4.8 Komunikace Slovenského olympijského výboru s veřejností	138
4.9 Slovenská olympijská současnost	138
5. Česká republika	141
5.1 Samostatný Český olympijský výbor	142
5.2 Financování Českého olympijského výboru	149
5.3 Sídlo	157
5.4 Struktura Českého olympijského výboru	157
5.5 Složky Českého olympijského výboru	159
5.5.1 Česká olympijská akademie	160
5.6 Kandidatury na pořádání olympijských her	163
5.7 Komunikace Českého olympijského výboru s veřejností	165
Závěr	167
Seznam zkratk	186
Bibliografie	190
Poznámka k bibliografii	190
Prameny	191
Nevydané prameny	191
Tištěné prameny	191
Právní dokumenty, normy	192
Nepsané prameny – rozhovory	192
Periodika	193
Literatura	193
Stati v časopisech a sbornících	193
Monografie	195
Elektronické zdroje	198
Summary	200
Rejstřík	201

Úvod

Olympijské hnutí je významným společenským, ekonomickým i politickým fenoménem moderní doby. S rozpadem komunistického bloku v roce 1989 doznalo v Československu i dalších středoevropských zemích významných změn. V západní Evropě byla situace ve sportu v 90. letech dobře popsána, v zemích visegrádské čtyřky se jí však historiografie tělesné výchovy a sportu doposud vyhýbala.¹

Tato práce se zabývá analýzou vývoje a stavu olympijského hnutí v zemích Visegrádu a vzájemnou komparací jednotlivých zemí. Klade si za cíl zasadit vývoj olympijského hnutí v zemích Visegrádu do politického kontextu, který jej od jeho počátků velmi výrazně ovlivňoval. Pro politické účely se olympijské hnutí, a především jeho organizace, tedy olympijské výbory, a posléze i jeho reprezentanti na olympijských hrách stali důkazem národní svrchovanosti, později i důkazem jisté „větší úspěšnosti“ tzv. socialistického tábora.

Historie vývoje moderního sportu již od jeho počátků, včetně zájmu o rodící se olympijské hnutí, má v těchto zemích podobné rysy. Čechy i Uhry měly dokonce své zástupce již v prvním Mezinárodním olympijském výboru (MOV) jmenovaném Pierre de Coubertinem v roce 1894 – Jiřího Gutha a Ference Keményho. Ti se navíc poměrně vymykali charakteristikám dalších členů MOV, většinou příslušníků vyšších tříd, aristokratů a vojáků, oba byli středoškolskými učiteli.

Především po nástupu komunismu procházely Československo, Maďarsko a Polsko nejen v oblasti sportu podobným vývojem. Tato oblast byla „sjednocena“ a její řízení vykonávala státní střešní organizace, která si nárokovala řídit všechna odvětví sportu, ačkoliv např.

1 DE WAELE, J.-M., HUSTING, A. *Sport, politiques et sociétés en Europe centrale et orientale*. Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles, 2005, s. 25.

Československý olympijský výbor si zachovával i jako součást Československého svazu tělesné výchovy jistou míru autonomie. Po pádu komunistického režimu čekaly sport nové výzvy. Musel se vymanit ze státního sevření, zároveň však alespoň zčásti nahradit státní zdroj financování zdroji alternativními, vybudovat si vlastní struktury, nastavit vztahy mezi jednotlivými subjekty sportovní scény, stanovit místo, které v těchto vztazích a strukturách bude náležet olympijskému výboru, či ovlivnit legislativní rámec pro vlastní působení. Jak se sport, a zejména olympijské hnutí vypořádalo s těmito výzvami, chce přiblížit tato práce. V průběhu výzkumu se však ukázalo, že pochopení vývoje sportu a olympijského hnutí po pádu komunismu není možné bez důkladného popisu situace v této oblasti po druhé světové válce a nástupu komunistických režimů v zemích budoucí visegrádské čtyřky. Proto je původní záměr, pracovat především s obdobím po roce 1989, rozšířen o stručné shrnutí vývoje olympijského hnutí ve vytčených zemích do druhé světové války a podrobnější popis následujícího období. Proto byly zpracovány i prameny, které se týkají sportu a olympijského hnutí ve druhé polovině 20. století. Vyrovňávání se s tímto dědictvím se totiž pro olympijské hnutí po pádu komunistického režimu stalo hlavním úkolem.

Důležitou součástí bádání se stalo využití prostředků orální historie, tedy nepsaných pramenů. Rozhovorů autorky se svědky, kteří zažili transformaci olympijského hnutí, jehož jsou ve svých státech významnými představiteli, po politických převratech v jednotlivých zemích V4. Události, ke kterým se zpovídání vyjadřovali, jsou ovšem stále čerstvé, proto výpovědi pamětníků nebyly mnohdy tak obsírné, jak autorka očekávala. Někdy se informace udávané jednotlivými svědky rozcházejí.

Výzkum se věnuje všem zemím visegrádské čtyřky, oddíl zaměřený na Česko je však nejobsáhlejší. A to vzhledem k tomu, že je vlastní autorky, stejně i proto, že zde je možné dohledat a získat největší množství archivních materiálů a literatury. Nejenom pro absenci jazykové bariéry, ale i díky osobě PhDr. Františka Koláře, CSc. Ten je ředitelem Olympijského studijního a informačního centra Českého olympijského výboru a díky němu bylo autorce umožněno nahlédnout do mnohých archivních dokumentů vztahujících se k vývoji českého olympijského hnutí, protože byl konzultantem specialistou dizertační práce, jejíž úpravou vznikla tato monografie.

Periodizace práce se odvíjela především od politických historických milníků v zemích Visegrádu. Vzhledem k jejich příslušnosti k tzv. socialistickému táboru a vlivu politiky Sovětského svazu na jeho členy si je však periodizace v těchto zemích poměrně podobná.

První etapa zahrnuje období od počátku olympijského hnutí do konce první světové války, ve kterém žádná ze sledovaných zemí nebyla samostatným státem a olympijské výbory v nich buď neexistovaly, nebo bojovaly o přežití. Dalším úsekem je období mezi světovými válkami, ve kterém si zkoumané země vedly rozdílně vzhledem k příslušnosti k rozdílným válečným stranám v první světové válce. Společně je však charakterizuje vzestup zájmu o sportovní i olympijské hnutí. Následuje etapa druhé světové války, v jejímž průběhu byla olympijská činnost celosvětově utlumena. V zemích Visegrádu je zajímavá tím, že vznikl nový samostatný olympijský výbor v rámci Slovenského štátu, byť byl uznán pouze provizorně a jeho existence nepřežila konec druhé světové války. Po skončení válečného konfliktu se v zemích V4 postupně dostaly k moci komunistické strany a jedním z důsledků změny režimu bylo i sjednocení tělovýchovy. Olympijské výbory tak dříve či později přestaly být samostatnými subjekty a staly se součástí států nebo přímo komunistickou stranou řízené tělovýchovné organizace. V jednotlivých zemích se dílčím předělem staly první krize režimu související většinou s neuspokojivou hospodářskou situací. První vypukla v Československu, následovala ji krize v Polsku a Maďarsku. Poslední dvě jmenované země zaplatily za revoltu krvavě, posléze zde však režim trochu ustoupil ze svých pozic. Nadějný trend byl nastolen v Československu koncem 60. let. Avšak byl potlačen o to brutálněji, oč větší naděje budil. Léta 70. a 80. byla ve všech zkoumaných zemích spíš agónií politického režimu, ve sportovním hnutí se také v podstatě udržoval status quo. Pro všechny zkoumané země se ze sportovního hlediska stal významným milníkem rok 1984, kdy ani jedna z nich nevyšlala svou reprezentaci na olympijské hry do Los Angeles, a podřídila se tak přání Sovětského svazu pomstít se Američanům za bojkot „jejich her“ v Moskvě o čtyři roky dříve.

Společným předělem nejvyšší důležitosti je rok 1989, kdy se režim zhroutil v Polsku, Maďarsku a nakonec i v Československu. První jmenované státy dosáhly změny dříve, avšak bez zájmu a aktivní účasti sportovních špiček a čelných představitelů tamního olympijského hnutí. Československo bylo posledním z těchto států, kde komunistický režim padl, avšak sportovní špičky se záhy postavily na stranu demokracie. Změna režimu přinesla obří změny i do sportovního a olympijského hnutí. Olympijské výbory se znovu staly samostatnými organizacemi, vydělily se z jednotných tělovýchovných organizací, které buď zanikly, nebo byly významným způsobem transformovány. Československo má na rozdíl od Polska a Maďarska vlastní milník v podobě svého rozdělení

na dva nezávislé státy od ledna 1993, které se promítlo i do olympijského hnutí a vzniku dvou (staro)nových olympijských výborů.

Zvláštní podkapitola je věnovaná posledním olympijským hrám, které Češi a Slováci absolvovali jako reprezentanti společného státu, protože mezinárodní mediální zájem se soustředil na to, jak politické peripetie účast Čechoslováků v Barceloně ovlivní.

1. Maďarsko

1.1 Od počátků maďarského olympijského hnutí do první světové války

Maďarský olympijský výbor je starobylou organizací s velkým společenským renomé a popularitou. Příčinou je především fakt, že je po pobočce Červeného kříže druhou nejstarší veřejnou organizací v zemi. Maďarský olympijský výbor (Magyar Olimpiai Bizottság, MOB) byl založen 19. 12. 1895 jako v pořadí šestý národní olympijský výbor na světě.² Jeho zakladatelem byl Ferenc Kemény, učitel tělocviku a ředitel školy v Egeru a osobní přítel obnovitele myšlenky moderních olympijských her barona Coubertina. V roce 1894 se zúčastnil v Paříži kongresu pro obnovení olympijských her.³ Při té příležitosti se stal členem prvního Mezinárodního olympijského výboru, který nechal zvolit Coubertin na tomto kongresu 23. června 1894.

Ference Keményho na obnovení olympijských her především nadchla možnost, že by sportovci na mezinárodní akci reprezentovali maďarský, uvnitř habsburské monarchie státně nesamostatný, národ. Lákavá byla možnost zviditelnit Maďary před zraky celého světa.⁴ To se podařilo již na prvních moderních olympijských hrách v Aténách v roce 1896, jichž se

2 Olympijské výbory v době obnovení olympijských her většinou organizovaly účast na konkrétních hrách a následně byly rozpuštěny. Dříve než Maďarský olympijský výbor byly založeny národní olympijské výbory ve Francii, Spojených státech amerických, Austrálii, Německu a Řecku.

3 ONYESTÁK, N. Boycott, Exclusion or Non-participation? – Hungary in the Years of the 1920 and 1984 Olympic Games. *International Journal of the History of Sport*, 2010, vol. XXVII, no. 11, s. 1920.

4 DACOSTA, L., MIRAGAYA, A. *Worldwide Experiences and Trends in Sport for All*. Oxford: Meyer & Meyer Sport (UK) Ltd., 2002, s. 449.

Maďaři na rozdíl od Čechů zúčastnili a získali dvě zlaté, jednu stříbrnou a tři bronzové medaile.

1.2 Mezi dvěma světovými válkami

Začátek prvního válečného konfliktu s přídomkem „světový“ byl v uherské části habsburské monarchie přivítán pozitivně. Maďaři si od něj slibovali vyrovnání účtů se Srbskem a obnovení prestiže v rámci impéria. Po podpisu příměří mezi dohodovými státy a Německem v Compiègne 11. listopadu 1918 skončila i pro uherskou část habsburské monarchie první světová válka, nikoliv však veškeré ozbrojené konflikty. Tak se stalo až podpisem Trianonské mírové smlouvy 4. června 1920, jež hranice historického Uherského království značně pozměnila. Ztráta téměř dvou třetin území, na němž se mnohdy rozkládaly důležité průmyslové závody, ve prospěch Rumunska, Srbska, Rakouska nebo Československa zasadila hrdosti Maďarů tvrdou ránu a ta spolu s nedostatky mírové smlouvy posílila maďarský nacionalismus a revizionismus posléze podněcovaný nastoupivší světovou hospodářskou krizí. Poválečnou územní ztrátu nesou mnozí Maďaři těžce i v současnosti, jak dokládá například koberec s mapou historického Uherského království, vyrobený k příležitosti maďarského předsednictví Evropské unii v první polovině roku 2011.

Prvních poválečných olympijských her v Antverpách se maďarští sportovci jako příslušníci poraženého státu nemohli zúčastnit. Sportovní funkcionář a v letech 1928–1941 předseda Maďarského olympijského výboru Gyula Musza byl přesvědčen, že pokud by maďarská sportovní diplomacie měla rok na vyjednávání navíc, odpor by zlomila a pozvánku na hry do Antverp by Maďaři získali. Dohodové státy chtěly poražené potrestat kromě vyloučení z olympijských her i vyloučením z mezinárodních sportovních federací. Tento záměr nacházel pozitivní odezvu dokonce i v Mezinárodním olympijském výboru.⁵ Největším propagátorem této myšlenky byla Anglická fotbalová asociace, která chtěla svět přesvědčit o tom, že kontakt s válečnými agresory může ohrozit křehký mír. Na konferenci Mezinárodní fotbalové federace v lednu 1920 však skandinávské státy, Nizozemí, Itálie a Švýcarsko uhájily své právo hrát proti jakýmkoliv členským státům FIFA a v květnu téhož roku přicestoval do Budapešti švýcarský tým k mezistátnímu utkání.

5 ONYESTÁK, N. Hungary's Olympic Dilemma: The Politics of Global Conflict. *Olympika. The International Journal of Olympic Studies*, 2008, vol. XVII, s. 170.

Po Trianonu se z třicetimilionového státu stal osmimilionový a příslušníky jiných státních celků se stali i mnozí sportovci nebo sportovní funkcionáři jako Imre Mudin nebo Gyorgy Kovacs. V podmínkách poválečné Evropy pokládali Maďaři za žádoucí posílit tělesnou zdatnost. Již na přelomu devatenáctého a dvacátého století se pod vlivem Národní rady pro veřejné zdraví pozvolna začala výuka ve školách proměňovat z německého turnéřského drilu směrem k tělesné výchově s využitím her a atletických cvičení.⁶ Vedoucí postavou této proměny byl Albert Berzeviczy, v letech 1895–1904 první předseda Maďarského olympijského výboru. Stále více škol se obracelo směrem ke švédskému gymnastickému systému a vznikaly i první teoretické práce z oblasti tělesné výchovy. Jejich autorem byl především učitel tělesné výchovy János Kmetykó, který rozpracoval díla Eleka Matolaye a Jánose Maurera, autorů prvních gymnastických metodických příruček z 80. let 19. století. Na základě těchto prací byla tělesná výchova v Maďarsku až do čtyřicátých let dvacátého století ovlivněna hlavně švédským gymnastickým systémem s německými prvky a anglickými sporty.⁷ Masivní meziválečný rozvoj sportu byl poněkud sociálně rozdělen. Vyšším vrstvám byly vyhrazeny „bílé sporty“ jako tenis, šerm či plachtění, všichni bez rozdílu se věnovali plavání, atletice nebo kopané.⁸

Současně s rozvojem sportu a tělesné výchovy probíhala výstavba tělocvičen a sportovišť. Od dvacátých let byly pod vedením Národní asociace sportovních klubů středních škol (Középiskolások Sportköreinek Országos Szövetsége, KISOSZ, založena 1924) pořádány i meziškolní šampionáty. Hlavní ambicí KISOSZ však bylo vychovat vrcholové sportovce, kteří by se mohli úspěšně poměřovat i se zahraniční konkurencí. Za tím účelem vyslal ministr kultury hrabě Kuno Klebelsberg odborníky do Anglie, aby se přiučili novinkám v oblasti tréninku. Odborníky od roku 1925 vychovávala i maďarská královská vysoká škola tělesné výchovy.⁹ Jak napsal Klebelsberg ve své knize *Zápasy*: „Stane-li se gymnastika moderní tělesnou výchovou pod vedením těchto nových učitelů, budeme moci vybírat olympijské šampiony z většího počtu sportovců“¹⁰.

6 SZIKORA, K. *History of Physical Education in Hungary*. Budapešť: Magyar Sportmúzeum, 2004, s. 117.

7 SZIKORA, K. 2004, s. 123.

8 KONTLER, L. *Dějiny Maďarska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 333.

9 Ve třicátých letech zde studoval například i Coubertinův přítel, generální sekretář organizačního výboru pro pořádání olympijských her v Berlíně a zakladatel německé tělovýchovné vědy Carl Diem.

10 SZIKORA, K. 2004, s. 123.

Důsledky rozvoje školního sportu se nakonec začaly projevovat úspěšnou účastí maďarských sportovců na olympijských hrách. V roce 1924 získali Maďaři dvě zlaté olympijské medaile, v roce 1936 na posledních olympijských hrách před druhou světovou válkou jejich počet stoupl na deset. Shodný počet prvenství získali Maďaři na prvních poválečných hrách v Londýně. Úspěšnými olympijskými reprezentanty byli často studenti a učitelé Královské sportovní školy, která díky tomu získala v roce 1938 od Mezinárodního olympijského výboru Olympijský pohár, nyní vystavený v muzeu v Lausanne. Rozvoj olympismu v Maďarsku v meziválečném období dokládají i návštěvy vrcholných představitelů olympijského hnutí, např. předsedy MOV Henriho de Baillet-Latoura nebo organizátorů olympijských her v Berlíně Hanse von Tschammer und Osten¹¹ a Carla Diema.

Se vzrůstajícím napětím v Evropě rostl i důraz kladený na branou přípravu v rámci tělesné výchovy. Válečná ztráta a Trianonský mír, v jehož důsledku byla v Maďarsku rozpuštěna armáda, vedly k přijetí zvláštního zákona č. 53 O tělesné výchově v roce 1921, jehož autorem byl především Kuno Klebelsberg. Tělesná výchova spadala sice pod ministerstvo náboženství a kultury, avšak v meziválečném období ji velmi ovlivňovalo i ministerstvo války.¹² Vojenské sportovní organizace nabývaly na popularitě, od roku 1939 pořádaly i demonstrativní přehlídky a povinně v nich trénovaly i dívky. Brannost byla akcentována i ve skautském hnutí, jehož obliba v Maďarsku stále rostla. Zakladatel skautingu Robert Baden-Powell a ministerský předseda Maďarska Miklós Horthy dokonce společně navštívili městečko Gödöllő u příležitosti mezinárodního srazu skautů (jamboree) v roce 1933. Po druhé světové válce byly skautské organizace v Maďarsku rozpuštěny především právě pro svůj militantní charakter.¹³

1.3 Od konce druhé světové války k nástupu komunismu

Po skončení druhé světové války a dobytí Budapešti Rudou armádou 13. února 1945 patřili Maďaři mezi poražené. Proto byli podrobeni spojeneckému okupačnímu režimu v čele se sovětským maršálem K. J. Voršilovem. Na rozdíl od Polska a Československa muselo Maďarsko platit válečné reparace ve výši 300 milionů dolarů splatné do šesti let. Například

11 Pozdější říšský sportovní vůdce nacistického Německa.

12 SZIKORA, K. 2004, s. 117.

13 SZIKORA, K. 2004, s. 129.

v roce 1946 tvořily čtvrtinu státního rozpočtu.¹⁴ Britové navrhli, aby ze států, s nimiž je uzavřena mírová smlouva, byly staženy okupační jednotky, tedy v případě Maďarska sovětské. Sovětský ministr zahraničních věcí Vjačeslav M. Molotov to striktně odmítl.

V Maďarsku bylo zničeno válkou 40 % národního bohatství, z toho celá čtvrtina bytového fondu, zemřel milion lidí. Válka však také ukončila anachronický polofeudální společensko-politický řád. Byly vytvořeny podmínky výhodné pro přechod k liberální demokracii a tržní ekonomice.¹⁵ Mocenské vakuum a hospodářský chaos ovšem značně nahrávaly komunistům a jejich suverénnímu vystupování, organizačnímu talentu a jednoduchým řešení. V prosinci 1944 byla v Segedínu vytvořena Nezávislá národní fronta uznaná Spojenci, z níž vzešla Provizorní národní vláda Bély Dálnokiho Miklóse. Rozdělení křesel v ní bylo na první pohled spravedlivé, ve skutečnosti měli převahu komunisté díky oficiálně bezpartijním členům. I v Maďarsku narostl počet členů komunistické strany, a to ze 30 tisíc na půl milionu. Představitelé moskevského exilu (Matyás Rákosi, Ernő Gerő, József Révai a Imre Nagy) se spojili s Ústředním výborem Maďarské komunistické strany. Tvořili její hlavně László Rajk, Gyula Kállai, János Kádár a působili v ilegalitě. Tímto spojením se strana konsolidovala. Vzhledem k umírněnému programu komunistů se jejich hlavním spojencem a zároveň rivalem se stala sociální demokracie. Za pomoci sovětské armády byla provedena pozemková reforma.¹⁶ Navíc bylo propuštěno na 50 tisíc zaměstnanců státní správy, která dříve „sloužila horthyovskému a szálasiovskému režimu“. Díky tomuto kroku mohla být nově budována policie, kde získali komunisté silný vliv, především díky László Rajkovi. V rámci poválečné čistky bylo volebního práva zbaveno 350 tisíc lidí, např. osoby, které spolupracovaly s SS, internované či odsouzené lidovými soudy.

I přes omezenou suverenitu byly v Maďarsku rozvíjeny demokratické iniciativy. V říjnu 1945 se v Budapešti konaly komunální volby, které měly být zkouškou před volbami parlamentními. Skončily katastrofou pro levici – blok komunistů a sociálních demokratů volilo 43 % občanů, absolutní většinu 50,5 % získali maloročníci. V listopadových parlamentních volbách (do roku 1990 posledních demokratických a svobodných) bylo vítězství maloročníků s téměř 60 % ještě markantnější, komunisté

14 KŘEN, J. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005, s. 564.

15 KONTLER, L. 2001, s. 356.

16 Znárodněn byl majetek Němců, válečných zločinců, pozemky církve a velkostatky s více než 100 jitry (158 ha) orné půdy. Tradiční struktura velkostatků tím byla zcela zničena. Zestátněny byly doly, elektrárny, železářské podniky.

i sociální demokraté získali po 17 %.¹⁷ Navzdory tomu komunistům moc zůstala. Spojenecká komise v čele s maršálem Vorošilovem trvala na dosavadním „koaličním stylu“ vládnutí. V jeho rámci se ministrem mohla stát pouze osoba loajální k SSSR.

Malorolnickou stranu se nepodařilo svázat jednotnou národní frontou, v březnu roku 1946 tedy vznikl Levý blok bez malorolníků, kteří se s ním ve vládě dostávali do stále častějších sporů. O týden později byl přijat Zákon na ochranu republiky a veřejného pořádku, který se stal účinným nástrojem pro omezování veřejného a spolkového života. Napětí ve společnosti rostlo, komunisté urychlili eliminaci nepřátel zastrašováním či rozpouštěním „reakčních spolků“ jako třeba Sdružení katolické mládeže. Do července 1946 bylo pod vedením ministra vnitra Rajka zrušeno na 1500 spolků. Komunisté demonstrovali svoji sílu a stupňovali agresivitu, jejíž hnací silou byl jejich generální tajemník Matyás Rákosi. Proti malorolníkům zvolili komunisté „salámovou“ taktiku. Spočívala v odřezávání malých „kousků“ pravomocí a pozic a v postupném dlouhodobém oslabování protivníka.

Velký konflikt a první úspěch salámové taktiky přišel, když pravice malorolničtí poslanci vystoupili v parlamentu s ostrými útoky proti SSSR a požadavky na revizi hranic. Levý blok zorganizoval třisetisícovou demonstraci v Budapešti. V červnu 1946 skončil spor kompromisem, malorolníci získali silnější pozice v policii, ale od svého pravicevého křídla se museli distancovat. Následoval odchod 21 poslanců, kteří vytvořili samostatnou Stranu svobody. Komunisté přešli do protiútoků. 28. září 1946 se konal první legální sjezd Maďarské komunistické strany (Magyar Kommunista Párt, MKP), založené na podzim roku 1918. Byl zde vyhlášen „boj o lidovou demokracii“, jehož politickým trumfem byla eskalace sociálních přeměn, spočívající v rozšíření znárodnění či návrhu tříletého hospodářského plánu.¹⁸ Plamenný projev měl na sjezdu náměstek generálního tajemníka MKP János Kádár. Navzdory neúspěchu ve volbách v něm hýřil sebevědomím. Opíral se hlavně o podporu dělníků a úředníků.¹⁹ Projev byl demonstrací agresivity proti demokratickým silám. Komunisté zastrašovali opozici též falšováním údajů o počtu svých členů.

Konečná rána částečně demokratickému režimu přišla na sklonku roku 1946, kdy bylo „odhaleno“ Maďarské společenství, neboli spiknutí proti republice a snaha o restauraci horthyovského režimu. V únoru

17 LENDVAI, P. *Třicet let maďarského národa*. Praha: Academia, 2002, s. 340.

18 KŘEN, J. 2005, s. 566.

19 LENDVAI, P. 2002, s. 340.

1947 byl sovětskými bezpečnostními orgány zatčen generální tajemník malorolníků Béla Kovács a odvečen do Sovětského svazu. Odsouzen byl za špionáž proti SSSR a propuštění se dočkal až v roce 1956. Na sklonku jara byl donucen k abdikaci a následné emigraci malorolnický ministerský předseda Ferenc Nagy. V tento okamžik podle nového velvyslance USA Seldena Chapina přestala v Maďarsku existovat síla, která by sovětizaci země mohla zabránit.²⁰ Na konci srpna 1947 se konaly předčasné parlamentní volby, které ani po rozsáhlých represích proti malorolníkům a mnoha volebních machinacích nevyzněly pro komunisty zcela přesvědčivě. Získali necelou čtvrtinu hlasů. Celkově pod jejich vedením obdržela Levicová fronta 51 % hlasů. Země už však směřovala k sovětské nadvládě, pravicové strany mohly sice vytvořit koalici, malorolníci této možnosti ale nevyužili a pravicová opozice byla zanedlouho z vlády vytlačena.²¹ V červnu roku 1948 vznikla „sloučením“ komunistů se sociální demokracií Maďarská strana pracujících (Magyar Dolgozók Pártja, MDP), která se stala výlučným vlastníkem politické moci.

1.4 Období komunistického režimu

1.4.1 Přelom 40. a 50. let, konsolidace komunistického režimu, čistky ve straně a společnosti

Maďarská strana pracujících, jejíž počet členů vzrostl až na 1200 tisíc, pracovala na podmanění společnosti známými prostředky: ovládnutím vzdělávací sítě, včetně faktické likvidace Maďarské akademie věd (Magyar Tudományos Akadémia, MTA), jíž byl v říjnu 1949 vnucen nový statut a rozsáhlá reorganizace, pronásledováním a zatýkáním odpůrců, zestátněním celého průmyslového sektoru. Tradičně silná církev byla zdecimována odebráním dvou pilířů – vlastních pozemků a vzdělávací úlohy.²² Kněží byli masově zatýkáni, včetně kardinála Mindszentyho. Již v září 1947 rozhodl politický výbor MDP o vytvoření jednotného mládežnického hnutí sdružením všech mládežnických organizací do jedné. V únoru roku 1949 byla obnovena národní fronta pod názvem „Nezávislá lidová fronta“. Sdružovala MDP, Národní rolnickou stranu, Nezávislou

20 V případě ČSR podle Chapina nebylo třeba počítat s podobným scénářem, ačkoliv odmítnutí Marshallova plánu bylo „důvodem k zamýšlení“. IRMANOVÁ, E. *Maďarsko v éře sovětizace*. Ústí nad Labem: Kristina Kaiserová – albis international, 2008, s. 77.

21 IRMANOVÁ, E. 2008, s. 79.

22 KONTLER, L. 2001, s. 368.

malorolnickou stranu, odbory a masové organizace. Měla demonstrovat podporu širokých vrstev společnosti a zlikvidovat buržoazní opozici. Jarem 1949 definitivně začíná systém jedné strany.²³ Přeměna politického systému byla dotvořena přijetím nové ústavy v srpnu 1949 formulované podle sovětského vzoru z roku 1936.

Nejdůležitějším nástrojem sovětské expanze se stalo vytváření sovětsko-maďarských smíšených společností. Smíšené sovětsko-maďarské podniky, např. pro leteckou dopravu nebo pro dunajskou plavbu, byly Sovětským svazem prezentovány jako hospodářská pomoc Maďarsku. Ve skutečnosti tyto podniky odváděly produkci do SSSR. Do poloviny roku 1954 tak Sověti z maďarského hospodářství odčerpali na miliardu dolarů.²⁴

Po přijetí nové ústavy začal „hon na čarodějnice“, v jehož rámci soudní procesy mířily stále častěji do vlastních řad. Hnací silou společenských i stranických čistek, prováděných pod taktovkou obávané tajné policie ÁVH (Államvédelmi Hatóság), se stal generální tajemník komunistů Matyás Rákosi, přezdíváný „nejlepší Stalinův žák“. Tak jako v dalších státech komunistického bloku se i v Maďarsku obětí čistek stal pravověrný stalinista, bývalý ministr zahraničí László Rajk. Ironií osudu to byl právě Rajk, kdo zakládal ÁVH a odstartoval teror jako ministr vnitra, později zahraničních věcí. Proces byl zinscenován sovětskými poradci Lichačovem a Makarovem. Rajk, obviněný ze špionáže a snahy nastolit kapitalistický režim, se ke své vině přiznal poté, co mu poradci slíbili mírný rozsudek. Se dvěma dalšími obviněnými byl odsouzen k smrti a 15. října 1949 v Budapešti popraven. V dubnu 1950 byl zatčen i prezident Szakasits a za špionáž odsouzen k doživotnímu trestu.²⁵ Ke stejnému trestu byl odsouzen i János Kádár pro špionáž ve prospěch návratu horthyovského režimu.²⁶ Represe pokračovaly i proti nestraníkům, a to až do roku 1953. Po Stalinově smrti 5. března 1953 a následném vyhlášení tzv. Nového kurzu sovětskými vůdci se maďarským premiérem stal Imre Nagy, který se přihlásil k programu „Nového kurzu“. V Maďarsku byla vyhlášena částečná amnestie a doposud nezávislá tajná policie ÁVH byla začleněna do struktur ministerstva vnitra.

23 IRMANOVÁ, E. 2008, s. 331.

24 Ve druhé polovině roku 1954 byly sovětsko-maďarské podniky transformovány na čistě maďarské podniky. Přístup z http://www.praguecoldwar.cz/maďarsko_1956_2006_chronologie.htm. [Cit. 2011-6-14.]

25 V roce 1956 byl propuštěn.

26 Propuštěn na podzim 1954.